

УДК 378.147:94

DOI: 10.36550/2415-7988-2025-1-219-513-516

ГОЛУБ Анжеліка –

аспірант, асистент кафедри історії,
правознавства та методики навчання
Глухівського національного педагогічного
університету імені Олександра Довженка
ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-5366-8561>
e-mail: kolienkoanzelika@gmail.com

ПРОСТОРОВА ІСТОРИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ У ВИЩІЙ ОСВІТІ: МЕТОДИ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ БАЧИТИ ЗВ'ЯЗКИ МІЖ МІСЦЯМИ ТА ПОДІЯМИ

У статті розглянуто основну освітню мету нашої держави, поняття «компетентність», «дистанційне навчання» (Закон України «Про освіту» від 5 вересня 2017 р.). Звернуто увагу на переваги та недоліки дистанційної освіти в реаліях російсько-української війни. Здійснено лаконічний огляд історичних компетентностей, котрі можна визначити як здатність розуміти та оцінювати минуле нашої держави в контексті світових подій. До них належать: хронологічна, просторова, інформаційна, мовленнєва, логічна, аксіологічна. Усі вони є важливими складовими підготовки майбутніх вчителів-істориків, оскільки формують основу для ефективного викладання та сприяють розвитку їх критичного мислення. Детально осмислено просторову, котра є об'єктом нашої наукової розвідки, зводиться до здатності аналізувати історичні події в географічному контексті, формування в здобувачів навичок роботи з мапами та іншими просторовими даними.

Грунтовно проаналізовано традиційні (лекції, практичні, семінари, письмові роботи) та інноваційні (проектів, рольові ігри (інсценізації), дискусії, конкурси, вікторини, створення блогів) методи викладання історії в закладах вищої педагогічної освіти. Окремо досліджено види інноваційних методів навчання студентів-істориків роботи з історичними мапами (групові дослідження з подальшим обговоренням; картографічні квести; рольові ігри; аналіз картографічних джерел; створення мап-проектів) задля кращого розуміння зв'язків між місцями та подіями. Висвітлено важливість і деякі приклади цифрового інструментарію для удосконалення просторової компетентності в майбутніх вчителів історії (віртуальні екскурсії та інтерактивні мапи – StoryMapJS, ArcGIS StoryMaps, Google Maps; історичні ігри – Cossacks: European Wars, Kingdom Come: Deliverance; Mount Blade II: Bannerlord).

Розвиток просторової історичної компетентності є необхідним для підготовки студентів до вмінь аналізу та оцінки історії, розуміння її впливу на сучасний світ, що робить їх більш обізнаними та конкурентоспроможними фахівцями.

Ключові слова: історичні компетентності, мапи, просторова візуалізація, методика навчання історії, географічні фактори, регіони.

HOLUB Anzhelika –

postgraduate Student, Assistant of the Department of History,
Law and Teaching Methods
Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University
ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-5366-8561>
e-mail: kolienkoanzelika@gmail.com

SPATIAL HISTORICAL COMPETENCE IN HIGHER EDUCATION: METHODS OF TEACHING STUDENTS TO SEE CONNECTIONS BETWEEN PLACES AND EVENTS

The article examines the main educational goal of our state, the concepts of "competence", "distance learning" (Law of Ukraine "On Education" of September 5, 2017). Attention is drawn to the advantages and disadvantages of distance education in the realities of the Russian-Ukrainian war. A concise overview of historical competencies is provided, which can be defined as the ability to understand and evaluate the past of our state in the context of world events. These include: chronological, spatial, informational, speech, logical, axiological. All of them are important components of the training of future history teachers, as they form the basis for effective teaching and contribute to the development of critical thinking. The spatial, which is the object of our scientific investigation, is understood in detail and comes down to the ability to analyze historical events in a geographical context, the formation of skills in students to work with maps and other spatial data.

Traditional (lectures, practicals, seminars, written works) and innovative (projects, role-playing games (staging), discussions, competitions, quizzes, blog creation) methods of teaching history in higher pedagogical education institutions were thoroughly analyzed. The types of innovative methods of teaching history students to work with historical maps were separately investigated (group research with subsequent discussion; cartographic quests; role-playing games; analysis of cartographic sources; creation of map projects) for a better understanding of the connections between places and events. The importance and some examples of digital tools for improving spatial competence in future history teachers were highlighted (virtual excursions and interactive maps – StoryMapJS, ArcGIS StoryMaps, Google Maps; historical games – Cossacks: European Wars, Kingdom Come: Deliverance; Mount Blade II: Bannerlord).

The development of spatial historical competence is necessary to prepare students for the skills of analyzing and evaluating history, understanding its impact on the modern world, which makes them more knowledgeable and competitive professionals.

Keywords: historical competences, maps, spatial visualization, history teaching methodology, geographical factors, regions.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. У сучасному світі, де інформаційні технології та глобалізація змінюють спосіб отримання знань і сприйняття історії, постає необхідність формування нових підходів до її навчання. Однією з ключових проблем є недостатня увага до розвитку просторової історичної компетентності в студентів педагогічних вишів, що

заважає їм глибше усвідомлювати взаємозв'язки між місцями та подіями, а також критично аналізувати історичні процеси в контексті географічного середовища. Традиційні освітні методи часто не забезпечують інтеграції просторового мислення з історичним аналізом, що призводить до поверхневого розуміння фактів. У зв'язку з цим виникає потреба в упровадженні

інноваційних педагогічних стратегій, котрі б дозволили здобувачам не лише вивчати хронологію подій, але й усвідомлювати просторовий контекст, оцінювати вплив географічних факторів на розвиток цілих суспільств і цивілізацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Загальна мета всіх освітніх рівнів нашої держави прописана в Законі України «Про освіту» від 5 вересня 2017 р. [1]. Ціннісні орієнтації в викладанні дисциплін історичної та громадянської галузей осмислили А. Гриценко, А. Голуб [7, с. 13–16]. Поняття, види історичних компетентностей та їх сутність висвітлювали Ю. Малієнко, Т. Ремех [4, с. 91–96]. Поширені традиційні методики навчання історії студентів педагогічних вишів вивчили Л. Дрогомирецька, Л. Козлова, А. Колієнко, Г. Яковенко [2, с. 85–86]. Інноваційні технології на заняттях із історії в поєднанні з цифровими технологіями задля ефективного навчання роботи з мапами дослідили Л. Богдановська, Н. Гупан, І. Лаврова, О. Пометун, С. Телуха, О. Третьякова [3, с. 530–536; 6, с. 3–5]. Прийоми пояснення зв'язків між місцями та історичними подіями проаналізували Т. Легкодух, Д. Лобода, В. Михайлюк, Р. Потапенко, О. Тарапон [5, с. 151–162].

Метою статті є дослідження значення просторової історичної компетентності як ключового елемента в процесі навчання історії студентів-істориків закладів вищої педагогічної освіти України, а також аналіз ефективних методів у поєднанні з сучасними технологічними інструментами, котрі посприяють розвитку здатності здобувачів усвідомлювати взаємозв'язки між географічними місцями та історичними подіями. Важливо виявити, яким чином інтеграція просторового мислення в освітній процес може покращити розуміння студентами складних історичних контекстів, сприяти формуванню в них критичного мислення.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Дистанційне навчання на всіх освітніх рівнях України стало необхідним рішенням для забезпечення безперервності цього процесу, мета котрого полягає в різносторонньому розвитку здобувачів як особистостей, їх творчих талантів, інтелектуальних і фізичних здібностей [1]. Дистанційна освіта є способом здобуття знань без реальної присутності учасників за допомогою цифрових технологій. Є недоліки та переваги такого формату. До недоліків належать: переважаність сторін комп'ютерними технологіями та застосунками, проблеми з інтернет-з'єднанням, прояви академічної недобросовісності, складнощі мотивації та самодисципліни. Однією з основних переваг є можливість продовження навчання навіть у складних умовах, коли фізичні заняття можуть бути небезпечними чи взагалі неможливими. Серед інших: анонімність успішності здобувачів, зручність у поєднанні з роботою / подорожами, індивідуальні темпи засвоєння матеріалів. Крім того, таке навчання посприяло розвитку цифрових навичок у учасників освітнього процесу, адже вони змушені були швидко адаптуватись до нових технологій та інструментів. Відмітимо, що

найбільш використовуваними стали: Google Meet, Zoom, Microsoft Teams – синхронні (з можливістю відеозв'язку) та Google Classroom, Moodle – асинхронні (завдання). Звичайно відсутність особистого спілкування з педагогами однокурсниками може призводити до відчуття ізоляції та зниження мотивації до освіти. Ускладнився й контроль за успішністю здобувачів, але його все одно можливо якісно реалізувати за допомогою цифрових додатків [7, с. 13–16].

Під час викладання історії в педагогічних закладах вищої освіти важливо формувати компетентних фахівців. Зауважимо, що компетентності – це «динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та / або подальшу навчальну діяльність» [1]. Саме історичні можна трактувати як здатність розуміти та оцінювати минуле нашої держави в контексті світових подій. До них належать такі: хронологічна, просторова, інформаційна, мовленнєва, логічна, аксіологічна. Усі вони є важливими складовими підготовки вчителів-істориків, оскільки формують основу для ефективного викладання та сприяють розвитку їх критичного мислення.

Хронологічна компетентність дозволяє правильно організовувати історичний матеріал у часі, що є необхідним для розуміння причинно-наслідкових зв'язків між подіями. Вона допомагає усвідомити, як історичні процеси відбувались, а також зрозуміти їх значення. Просторова компетентність, у свою чергу, забезпечує здатність аналізувати історичні події в географічному контексті. Це важливо для пояснення впливу географічних факторів на розвиток суспільств і культур. Вона також сприяє формуванню в здобувачів навичок роботи з мапами та іншими просторовими даними, що є необхідним для глибшого розуміння історії. Інформаційна є однією з ключових, оскільки вона передбачає вміння знаходити, аналізувати та оцінювати інформацію з різних джерел (речових, писемних, усних, фоно- і фотодокументів, мовних тощо). Це важливо для формування критичного ставлення до історичних джерел і розуміння їх значущості. Мовленнєва допомагає ефективно комунікувати зі здобувачами, пояснювати складні історичні концепції та вести дискусії, що сприяє розвитку аналітичних навичок у останніх. Логічна компетентність дозволяє будувати аргументовані висновки на основі історичних фактів. Вона направлена на розвиток навичок логіки та аналізу, що є необхідними для оцінки різних інтерпретацій історії. Аксіологічна, в свою чергу, формує здатність оцінювати історичні події з етичної та моральної точки зору, що є важливим для виховання свідомих громадян, здатних осмислювати минуле та його вплив на сучасність. Загалом, розвиток усіх перелічених компетентностей є необхідним для підготовки кваліфікованих вчителів історії, котрі можуть не лише передавати знання, а й формувати в своїх учнів критичне мислення, здатність до аналізу,

порівнянь і усвідомлене ставлення до історії як науки [4, с. 91–96].

Для навчання історії, в тому числі й формування просторової компетентності, в педагогічних закладах вищої освіти використовуються як традиційні, так і інноваційні методи. Традиційні види занять, такі як лекції, практичні, семінари, письмові роботи, лишаються основою освітнього процесу. Наприклад, лекції дозволяють викладачам систематизувати великий обсяг інформації, формуючи базу знань. Семінари та практичні, в свою чергу, сприяють активному обговоренню тем, навичок аргументації. Письмові роботи допомагають здобувачам поглибити свої знання, аналізуючи різні джерела та формуючи висновки.

З розвитком технологій та зміною освітніх парадигм, інноваційні методи навчання (проектів, рольові ігри (інсценізації), дискусії, конкурси, вікторини, створення блогів) набувають все більшої популярності. Серед них можна виділити проектні заняття, котрі дозволяють студентам працювати над реальними історичними проблемами, що сприяє удосконаленню їх дослідницько-пошукових навичок. Рольові ігри, дискусії забезпечують можливість зануритися в історичний контекст, що робить навчання більш захоплюючим і наочним. У поєднанні з мультимедійними технологіями та освітніми платформами для дистанційного навчання (інтерактивні презентації – Prezi, Canva, Google Slides; онлайн-тестування – Kahoot або Quizizz) відкриваються нові горизонти для викладання історії, дозволяючи здобувачам отримувати доступ до різноманітних джерел інформації та співпрацю з любителями минувшини з різних куточків світу.

Комбінування традиційних і інноваційних методів навчання може стати ефективною стратегією для підготовки майбутніх вчителів історії. Це дозволяє створити динамічне освітнє середовище, котре враховуватиме індивідуальні потреби студентів і сприятиме розвитку їхніх навичок критичного мислення, аналітичного підходу та творчості. Важливим аспектом є також формування в здобувачів здатності до самостійного навчання та дослідження (наприклад, пошук документів через архіви, пресу), що є необхідним у сучасному світі, де інформація швидко змінюється та оновлюється [2, с. 85–86].

Інноваційні методи навчання студентів працювати з історичними мапами на заняттях із історії стають все більш популярними в сучасній освіті, оскільки вони сприяють розвитку просторового мислення, аналітичних навичок і глибшому розумінню історичних процесів. Одним з таких методів є: групові дослідження з подальшим обговоренням; картографічні квести (пошук інформації на різних історичних мапах); рольові ігри (студенти беруть на себе ролі історичних постатей та використовують мапи для планування своїх дій); аналіз картографічних джерел (порівняння різних типів історичних мап (політичні, економічні, культурні тощо). Усе це допоможе їм зрозуміти вплив географії на історію.

Важливо в сьогодишніх реаліях використовувати інтерактивні картографічні платформи (віртуальні екскурсії та інтерактивні мапи – StoryMapJS, ArcGIS StoryMaps, Google Maps), які дозволяють студентам візуалізувати історичні події та простежити зміни територій в динаміці. Завдяки цим технологіям студенти можуть досліджувати, як змінювалися кордони держав, розташування міст і маршрути військових кампаній, що робить навчання більш наочним і захопливим. Гейміфікація освітнього процесу, зокрема використання ігрових елементів у викладанні, також стимулює інтерес здобувачів до вивчення історії, відкриває нові можливості для аналізу історичних даних у поєднанні з просторовими характеристиками, що дозволяє студентам працювати з великими обсягами інформації та знаходити закономірності в історичних подіях (Cossacks: European Wars, Kingdom Come: Deliverance; Mount Blade II: Bannerlord). Іншим ефективним методом є створення мап-проектів, де студенти самостійно розробляють картографічні матеріали, досліджуючи певні теми, періоди. Це може включати створення тематичних мап, які ілюструватимуть економічні, культурні, соціальні зміни в різні історичні епохи. Таке практичне застосування знань допомагає здобувачам краще засвоювати матеріал [3, с. 530–536; 6, с. 3–5].

Пояснення зв'язків між місцями та історичними подіями в педагогічних вишах є важливим аспектом формування в студентів глибокого розуміння історичних процесів і їхнього просторового контексту. Лише комбінація різних методів і підходів дозволить створити інтерактивне та ефективне освітнє середовище в умовах дистанційного навчання, котре має беззаперечно сприяти розвитку в студентів цілісного бачення історії через призму географічних зв'язків [5, с. 151–162].

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок напреду. Таким чином, розглянуто історичні компетентності (хронологічна, просторова, інформаційна, мовленнєва, логічна, аксіологічна), котрі мають формувати викладачі в студентів-істориків педагогічних вишів. Більш детально розглянуто саме просторову, що дозволяє ефективно аналізувати логічні зв'язки між місцями та подіями. Визначено, що використання різноманітних методів навчання в поєднанні з цифровими технологіями в сучасних умовах дистанційного навчання буде ефективним, ключовим для формування цього типу компетентності.

Для провідних методистів-істориків викликом лишається питання застосування міждисциплінарного підходу, котрий поєднує історію з іншими науками, сприяє більш глибокому розумінню впливу екологічних, економічних і соціальних факторів на історичні процеси.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про освіту» від 5 вересня 2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
2. Колієнко А. А. Форми організації освітнього процесу з історії в ЗЗСО: реалії сьогодення. *Наука та освіта в умовах війни*. С. 85–86.

3. Лаврова І. І., Сараєва О. В. Вивчення історії культури через ігрові технології. *Вісник науки та освіти*. 2023. Вип. 4(10). С. 530-538.

4. Малієнко Ю. Інтегрування ключових компетентностей у зміст історичної освіти в ліцеї. *Український педагогічний журнал*. 2018. Вип. 4. С. 91-98.

5. Потапенко Р., Тарапон О. Методика роботи з умовно-графічною наочністю на уроках історії. *Society. Document. Communication*. 2022. Вип. 16. С. 151-164.

6. Третьякова О. В. Картографічні вміння як складник просторової компетентності. *Теорія та методика навчання суспільних дисциплін: науково-педагогічний журнал*. 2018. Вип. 1 (6). С. 3-5.

7. Hrytsenko A., Holub A. Value guidelines when teaching the disciplines of historical and civil education: socio-philosophical and legal analysis. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences*. 2024. Issue 2. P. 13-17. URL: <http://www.baltijapublishing.lv/index.php/bjlss/article/view/2393/2390>

REFERENCES

1. Hrytsenko, A. & Holub, A. (2024). Value guidelines when teaching the disciplines of historical and civil education: socio-philosophical and legal analysis. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences*. Issue 2. 13-17. URL: <http://www.baltijapublishing.lv/index.php/bjlss/article/view/2393/2390> [in Ukrainian].

2. Koliienko, A. A. (2023). Formy orhanizatsii osvithnoho protsesu z istorii v ZZSO: realii sohodennia [Forms of organizing the educational process in history in the ZZSO: current realities.]. *Nauka ta osvita v umovakh viiny – Science and education in wartime*. 85-86. [in Ukrainian]

3. Lavrova, I. I. & Saraieva, O. V. (2023). Vyvchennia istorii kultury cherez ihrovi tekhnolohii [Studying the history of culture through game technologies]. *Visnyk nauky ta osvity – Bulletin of Science and Education*. Issue 4(10). 530-538. [in Ukrainian]

4. Malienko, Yu. (2018). Intehruvannia kluchovykh kompetentnostei u zmist istorichnoi osvity v litsei [Integrating key competencies into the content of historical

education in lyceum]. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal – Ukrainian Pedagogical Journal*. Issue 4. 91-98. [in Ukrainian]

5. Potapenko, R., Tarapon, O. (2022). Metodyka roboty z umovno-hrafichnoiu naochnistiu na urokakh istorii [Methodology of working with conventional graphic clarity in history lessons]. *Society. Document. Communication – Society. Document. Communication*. Issue 16. 151-164. [in Ukrainian]

6. Tretiakova, O. V. (2018). Kartohrafichni vminnia yak skladnyk prostorovoi kompetentnosti [Cartographic skills as a component of spatial competence]. *Teoriia ta metodyka navchannia suspilnykh dystsyplin: naukovopedahohichnyi zhurnal – Theory and methods of teaching social disciplines: scientific and pedagogical journal*. Issue 1 (6). 3-5. [in Ukrainian]

7. Hrytsenko, A., Holub, A. (2024). Value guidelines when teaching the disciplines of historical and civil education: socio-philosophical and legal analysis. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences*. Issue 2. 13-17. URL: <http://www.baltijapublishing.lv/index.php/bjlss/article/view/2393/2390> [in English]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ГОЛУБ Анжеліка – аспірант, асистент кафедри історії, правознавства та методики навчання Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка.

Наукові інтереси: просторова історична компетентність у вищій освіті.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

HOLUB Anzhelika – postgraduate Student, Assistant of the Department of History, Law and Teaching Methods Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University.

Scientific interests: spatial historical competence in higher education.

Стаття надійшла до редакції 19.05.2025 р.

Стаття прийнята до друку 25.05.2025 р.

УДК 37.035.4:373.3

DOI: 10.36550/2415-7988-2025-1-219-516-522

ОСТАПІЙОВСЬКА Ірина –

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії і методики початкової освіти
Волинського національного університету імені Лесі Українки
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1208-7230>
e-mail: shuhlyadka@ukr.net

РОСЛАВЕЦЬ Руслана –

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії і методики початкової освіти
Волинського національного університету імені Лесі Українки
ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-4564-4208>
e-mail: roslavecj@gmail.com

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ ВИВЧЕННЯ МАТЕМАТИЧНОЇ, СОЦІАЛЬНОЇ І ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ, ГРОМАДЯНСЬКОЇ ТА ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТНІХ ГАЛУЗЕЙ

У публікації актуалізовано феномен національної ідентичності вихованців молодшого шкільного віку як суб'єктивні переживання приналежності до свого народу, нації, свідоме прийняття його моральних цінностей, котрі втілюється в ототожненні з ними й формуванні відповідної національної «Я-концепції», що виявляються у сформованості таких особистісних якостей, як: самоповага, національна гідність, справедливість, уміння користуватись своїми правами і свободами, відповідальність, любов до своєї Батьківщини і свідоме бажання пов'язати свою долю з її долею. Встановлено, що в педагогічній науці сформованість національної ідентичності доцільно діагностувати за чотирма критеріями: когнітивний, емоційно-ціннісний, вольовий, діяльнісний. Доведено гіпотезу, що в освітній діяльності початкової школи формування і розвиток національної ідентичності найбільш ефективно можна зреалізувати за допомогою інтегрованого вивчення громадянської, історичної, соціальної і здоров'язбережувальної та математичної освітніх галузей, оскільки за умови інтегрованого підходу можливо